

ТИЛЕЎБЕРГЕН ЖУМАМУРАТОВ

ЖАЗЫҰШЫ ҰӘМ АЛТЫН БАЛЫҚ

НӨКИС
«БИЛИМ»
2015

УОК 821. 512. 121-1
КВК 5 Қар
Ж — 93

**Т. Жумамуратов. Жазыўшы ҳәм
алтын балық.** Нөкис, «Билим»,
2015-жыл. 64 бет.

**УОК 821. 512. 121-1
КВК 5 Қар
Ж — 93**

Өзбекистан ҳәм Қарақалпақстан Халық шайыры Тилеўберген Жумамуратовтың туўылғанына быйыл 100 жыл толады.

XX әсирдиң көрнекли шайыры қарақалпақ әдебиятында дәслепки сатириклердиң бири болды. Қуйылып келген ўақытта жазылған ҳәзил-дәлкек қосықларын көпшилик ықласбентлер еlege дейин ядқа биледи.

Биз бүгин шайырдың юмор-сатиралық қосықларын өз алдына китапша етип усынып атырмыз.

Топламды баспаға таярлаған:

МАЛИКА ЖУМАМУРАТОВА

ISBN 978-9943-4434-1-9

© «Т. Жумамуратов», 2015.
© «Билим» баспасы, 2015.

МӘСПӘМБЕТТИҢ ТҮСИ

Жыйналыс кетти ашылып,
Мәспәмбет отыр ортада,
Көтерилип, басылып.
Басланыўдан жыйналыс,
Питиўине асығып.
Кәпшиликтиң көзинше,
Сақланбақшы өзинше,
Пиянлығын жасырып.
Арқаланған адамдай,
Столға беккем асылып.
Сақланған менен болмады,
Денесин бийлей алмады.
Урты кетти бултыйып,
Еки көзи қылтыйып.
Ерни кетти бозарып,
Бет-ажары өзгерген,
Помидордай қызарып.
Симирип ғана қаныпты,
Есинен әбден таныпты.
Шалқая берип бүгилди,
Адамлар оған тигилди.
Қурылдап атыр байқасақ,
Оянбайды шайқасақ.

Қурылдап жатып түс көрди,
Бир тамаша ис көрди:
— Теңизге жылым салыпты,
Тонналап балық алыпты.
Толмай жүрген планы,
Тап сол уақта толыпты.

Толып ғана қоймастан,
Мың процент болыпты.
Оннан да асып барады,
Кем-кемнен тасып барады.
Бир жағына жылымның,
Шийшелер түсип барады.
Шампанское, шарапқа,
Арақ пенен коньякқа,
Қумарланып қарады.
Тамсанып турып, жутынып,
Симирип ишип барады.
Тек ғана оның бир дауыс,
Нәшесин бузып барады.
Сонда да ишип тояды,
Көп запас жыйнап қояды.

Оянып кетсе, түси екен,
Мәспәмбетти шалқытқан,
«Ақмамбет»тиң күши екен.
Теңиз болып көринген,
Үлкен клубтың иши екен.
Жылым деп тартып турғаны,
Оятып турған киси екен.
Шийше деп ушлап турғаны,
Столаның мушы екен.
Нәшесин бузған бир дауыс,
Докладшы қыз екен:
— Әдетин сирә қоймайды,
Арақ ишсе, тоймайды.
Бузылысқан турмыстан,
Шығарылсын жумыстан»,—
Деп, журт сөзин питкерди,
Усынысын өткерди,
Мәспәмбет өзи түсинбей,
Қосыла қолын көтерди.

1954-жыл.

ЖАЗЫҰШЫ ХӘМ АЛТЫН БАЛЫҚ

Бир жазыушы аў салыпты,
Өт қақпай, жүдө жалықты.
Енди қайтсам деп турғанда,
Тутты ол алтын балықты.

Мәгар Пушкин жазған балық,
Услағанда өлип-талып.
Адам яңлы сөйлеседи,
Шоршынды бул хайран қалып.

Балық айтты: — Мен зор байман,
Кем деменіз Хатамтайдан.
Бир жақсылық етип қара,
Сен мәрт болсаң умытпайман.

Пәслеу болса үйиң-жайың,
Өзим қайта салдыртайын.
Саўға ушын берейин мен,
«Волга» менен жанармайын.

Жетпес тапқан өз табысың,
Маған төлетип хақысын, —
Тез арадан гараж қурып,
Темирден соқтырт қапысын.

Участқаңды бағ етейин,
Қунымды солай өтейин.

Мени жеп мүйизиң шықпас,
Жибер аға тез кетейин! —

Деп, жалынды алтын балық ...
Мушын түйип қолға алып,
Балыққа алып-топылды,
Басына зор зәулим салып.

Жақпай қалып айтқанлары,
Жазыушының келди ары.
— Әй, заңғар, сен не деп тұрсаң?!
Өзимде бар соның бәри! —

Дәсте-дәсте ақша-пулым,
Жарытпайды берген қуның.
Бир тийинсиз жиберемен,
Кем санама, уят буның! —

Деп, дәпинип қарап тұрды,
Былғап суўға ылақтырды.
Үйге келип жуптысына,
Баян етти шолақ сырды.

Бийке буған хайран қалды,
Урыса-урыса жағы талды.
Ақырында, жалынды да,
Жүректегин айта салды:

— Шүкир, бәржай хәмме нәрсең,
Қәте айтсам, кеширерсең.
Бир кемисиң — жалғыз талант,
Соны сора енди көрсең! —

Деди, нықлап өз хаялы,
Дурыс гәп ғой баз баяғы...
Хәр күн теңиз жағалап жүр,
Талант табыў бар қыялы.

Алтын балық узап кеткен,
Оны жүдә өкпелеткен.
Бул бийшара ҳарып-талып,
Шығар емес теңиз беттен...

ШЕРНИЯЗДЫҢ ДУҰАСЫ

Халық аңызы

Шопан жигит бар екен,
Көрип жүрген Шерекең.
Келиншеги тентеклеў,
Қасарысқыш өр екен.

Айша менен Оразбай,
Ата душпан араздай.
Күнде қыйқыў үйінде,
Дәпинискен қораздай.

Көпке сыры билинди,
Гәпке, сөзге илинди.
Қайта-қайта араша,
Қоңсылары бүлинди.

Айша қатты зорықты,
Ишине дөрт толыпты,
Муңын айтып шағынып,
Шерниязға жолықты:

— Ерим мени урады,
Қулағымды бурады,
Күнде жәнжел, күнде даў,
Болады да турады.

Қарасам да айнаға,
Мени кем деп ойлама.
Дүзегендей еримди,
Бир дуға бер, қайнаға! —

Деп, жалынды жас келин,
Өр көкирек мәс келин.
Шерекең бірден сезіп тур,
Келин кеуіли өскенин.

«Билмесем де дуғаны,
Даудан шатақ туғады.
Егер дуға бермесем,
Ериң сени қуғады.

Болсаң да сен ерикли,
Миллет етпе көрикти» —
Соны жазып үш бүклеп,
Дуға етип берипти.

— Айналайын келиним,
Ашыуы келсе ериңнің,
Қағазды беккем тислеп тур,
Бүлк етпесин ериңің! —

Деп, ақын оны сынапты,
Өткерипти сынақты.
Соннан баслап күйеуі,
Келиншегин унатты.

Ашшы тиллик-келинде,
Гәп жоқ екен еринде.
Жантаспапты хеш шаўқым,
Бүлк етпеген еринге.

Татыў турмыс қурыпты,
Палдан татлы турыпты.

Ақынның сол дуғасы,
Даў-жәнжелди қурытты.

Бир сөзден қалсаң «хаў!» деме,
Сәл нәрсени даў деме.
Өз үйиңнің адамын,
Питиспестей жаў деме!

ТӘШИМНИҢ ТАЛАБЫ

Сатиралық рәуаят

Қарақалпақ, қазақларда,
Айтысады Тәшимди.
Даңқы тарап узақларға,
Болды дейди тәсилли.

Бир есаптан надан дейди,
Шәхәр, аўыл-аймақта.
Мәлим болған адам дейди,
Қоңырат, Таллық, Мойнаққа.

Үйдің есер қонағындай,
Бийзар еткен халықты.
«Тап Тәшимнің талабындай» —
Деген нақыл қалыпты.

Он сыйырға қызын сатып,
Алды дейди қалыңға.
Қыз өлипти сеспей қатып,
Иши толып жалынға.

Дәрья бурқып жығып өтип,
Шығыры да қалмаған.
Теңиз жаққа ығып кетип,
Барлығын суў жалмаған.

Нар түйени айыр етип,
Кеспек болған өркешин.
Жапырақтан қайық етип,
Жүенлепти серкесин.

«Өзиме көз өтпесин» деп,
От тутатқан пахтаға.
«Муз жарылып кетпесин» деп,
Қағып қойған атлама.

«Ендиги жыл аларман» деп,
Қаршығасын көмипти.
«Бир жылдан соң саларман» деп,
Қазып алған өликти.

«Бул бир оңай ийесине,
Излемей-ақ табаман» –
Деп, жайылған түйесине,
Қарақшыны қадаған.

Өртең көлге май салыпты,
«От тезирек өшсин» деп.
Қара жерге аў салыпты,
«Қудай берсе, түссин» деп.

Түйе минип, ылғал салып,
Қоңыратқа барыпты.
Базарлыққа тары алып,
Еки қапқа салыпты.

Еки қапшық дән тийепти,
Түйениң бир жағына.
Еки қапшық қум тийепти,
Теңлестирип тағы да.

«Аўмасын» деп ислегени,
Өз пикирин жөн етип.
Оған есап түспегени,
Еки жағын тең етип.

Өзи жаяў шаршап-талып,
Келеберди жетелеп.

Жолда биреу сезип қалып,
Айтты гәпти төтелеп:

—Қалай-қалай ермегиңиз,
Бир көриңиз ойлап та?
Қум топырақ дегениңиз,
Көп емес пе Мойнақта?!

—Ақыл көп қой бул ағанда,
Сени құдай ура ма,
Қумды теңлеп артпағанда,
Түйеде жүк тура ма?!

—Тасласаңыз топырақты,
Оннан зыян тийе ме,
Дәни толы еки қапты.
Теңлеп артсаң түйеге?!

—Ислеп көрши өзиң онда, —
Тәшим буған көнипти.
Иле-сала жигит сонда,
Шәгирипти көликти.

Тәгип таслап топырағын,
Теңлеп артты тарыны.
Бирдей етип еки жағын,
Мингизипти ғаррыны.

Отағасы, болды қолай,
Мине Сизге жаңалық!
Кетебериң өне солай,
Түйеңизде дем алып —

Деди жигит, қалаберди,
Гәпти енди туұарып.
Тәшим алға бараберди,
Нәрестедей қуұанып.

Қәпелімде қарап турып,
Бир ой түсти қартыңа.
Түйесиниң басын бурып,
Қайта жүрди артына.

«Меннен де зор бул жақтағы,
Аса кеткен ақыллы» —
Деп бул, кеткен узақтағы,
Жас жигитти шақырды.

— Сениң менен таныспастан,
Уят екен кеткенім.
Ақылыңа жарыспаспан,
Кәраматың көп сениң.

Сендей перзент туғағоймас,
Жаман-жәўтик ғаррыдан.
Бундай ақыл шығағоймас,
Аш-жалаңаш жарлыдан.

Қыял менен илип турман,
Тап өзиңди шамалап.
Байлығыңды билип турман.
Ақылыңнан бақалап.

Қайсы жердиң данасысаң,
Баян әйле елиңди?!
Қайсы байдың баласысаң?
Билдир маған жөниңди? —

Деп, Төшекең гүрриңлесип,
Жас жигитти ардақлап,
Түйесинен қайта түсип,
Басын ийди жалбақлап.

Жигит турып мынаў сөзге,
Мыйық тартып бир күлди.

Көзи түсіп қыран көзге,
Тәшим зәрре иркилди.

Жигит айтты: — Бай емеспіз,
Намыслымыз, арлымыз.
Төрт түлиги сай емеспіз,
Себеби, биз жарлымыз.

Үлкен байлық табыў ушын,
Бизде ондай хал да жоқ.
Ең болмаса саўыў ушын,
Жалғыз сыйыр мал да жоқ —

Деген сөзге Тәшим бирден,
Аң-таң болып сасыпты.
Тез арада усы жерден,
Кетиў ушын асықты.

— Тап усандай ақыл менен,
Жүрген болсаң байымай,
Өзимдики мақул екен,
Жибере бер жайыма.

Хешбир қәте етпедим мен,
Болдым сөйтип Тәшим бай.
Сонда неге кетпедиң сен,
Жүклериме асылмай?!

Қайық соққан жапырақтан,
Ақылымды артық көр.
Түсирилген топырақты,
Өзиң қайта артып бер! —

Дегеннен соң оның қайта,
Орынлапты мақулын.
Жигит жүрди айта-айта,
Тәшимнің сол «ақылын».

Бир жағына қумды артты,
Бир жағына тарыны.
Түйе жетеп, жаяу қайтты,
Местей болып қарыны.

Көп болған соң өзিনিң де,
Малы, қойы, жылқысы.
Иси менен сөзинің де,
Билинбепти олқысы.

Айдай арыу қостары да,
Гөп айтпапты бетине.
Бир ауыз сөз қосқанында,
Таяқ тийген етине.

Төшимнің көп мини ушын,
Ұешким қарсы келмеген.
Жарлы малай күни ушын,
Оның сөзин жөнлеген.

Хәтте Төшим аталыпты,
«Аплатундай дана» деп.
Соған өзи мақтаныпты,
«Меннен ақыл сора» — деп.

Бул заманда қалған емес,
Бурынғының Төшими.
Қалды десек жалған емес.
Бирли-жарым тәсили.

Бул дәуірде бурынғыдай,
Жарлы да жоқ, бай да жоқ.
Тек Төшимнің қылығындай,
«Бир мен» деуден пайда жоқ.

1953-жыл, март.

ҚЫЗ СҮЙГЕН ЖИГИТ

Юмор

Бир саўдагер етип түрли саўдасын,
«Саўда»ға да салған екен саў басын.
Сулыўырақ жанан келсе дүканға,
Алға тутқан набат пенен халўасын.

— Сениң ушын жүрегимде жалын, — деп,
Таўсылмастай дүнья менен малым көп.
Бир кемисим — жалғыз ғана перийзат,
Болсаң қәне мениң сәуер ярым! — деп.

Алдай берип бәрхә өткен-кеткенди,
Қайқылығын дуйым журттан өткерди.
Сырын билген қоңсылардың барлығы:
— Қәсийетсиз жалатай! — деп жек көрди.

Не болса да дузақ болды усыман,
Жигит жүдә мақтанады усыған.
Бир күнлери гүл шырайлы перийзат,
Сылаң қағып өте берди тусынан.

Шақырса да иркилмеди қайрылып,
Аң-таң болды жигит естен айрылып.
Секелеклеп арқасынан жүгирди,
Көкирегін шыдатпастан қайқылық.

Жетип алып: — Тоқтайтур! — деп шақырды,
Сулыұ да бир нашар екен ақыллы.
— Аға, көне, жұмысыңды айта бер,
Алып кеткен жоқ едим ғой хақыңды? —

Деп, күлімлеп ойнақшытып көзлерин,
Тыңлап турды саўдагердің сөзлерин.
— Бир көриўден ашық болдым өзиңе,
Жүрегимди шырмап алдың тез мениң, —

Деп, жуўқылдап ынтық пенен қарады,
Еки көзи сулыұды жеп барады.
— Бирден қалай ашық болдың бизге? — деп,
Гөззал буннан салмақ пенен сорады.

Жигит айтты: — Мәргия бар өзиңде,
Гүлдің көрки жарқырап тур жүзиңде..
Сулыұ айтты: — Меннен гөре шырайлы,
Арыұ сиңлим киятыр ғой изимде, —

Деп, қыз оның сын-сыпатын мақтады,
Саўдагер де жүрисинен тоқтады.
Айтқан сөзин тыңлап-тыңлап турды да,
Қызға кетти, қол силтеген жақтағы.

Барып көрсе кемпир екен ол дағы,
Қыйсаңлайды қолтығында балдағы ...
Жигит сонда жамбасына бир урды:
— Жаңағы қыз мени жаман алдады! —

Деп, жүгирип жетип алды қайтадан,
— Тоқта, сулыұ, тағы бир гөп айтаман.
«Сулыұ бар» деп неге мени алдадың?
Сонша ашық болған едим пай, саған! —

Деп, хаплықты қырыңқырап тамағын,
Гейде күлди, гейде үйип қабағын.

Сол ўақытта тикке қарап бетине,
Қыз усылай қайтарыпты жуўабын:

— Шын ашықлар бир қыз ушын зарлаған,
Сенде жүрек муҳаббаты қалмаған.
Шын ашықлар излемейди басқаны,
Сенсең мени «ашықпан» деп алдаған!...

Қыздың айтқан сөзи тегин оқ емес,
Ондайларға не айтса да көп емес.
Арамызда бирең-сараң болса да,
Тап соныңдай аўмақайлар жоқ емес!

1966-жыл, апрель.

ШАЙЫР ҲӘМ ҚАЙҚЫ ЖИГИТ

Шайыр көрди бир жигитти мини жоқ,
Бети тегис, өзи қайқы, жүдә шоқ.
Өз қәдирин әлләғандай түсинген,
Тоқтамастан бурқып сөйлер, кеўли тоқ.

— Шайыр, — дейди, — бир көрсем деп жүр едим.
Қәлем ал да, тәрийплей бер, тилегим.
Сүйип алған хаялымды тасладым,
Бир гөззалға қауып қалып жүрегим.

Қоңсы-қоба «зор екен» деп мақтады,
Бирақ, кем-кем ол да маған жақпады.
Кеўилим сууып ажырастым. Унаттым —
Бир сулыұды Тахтакөпир жақтағы.

Үде бердим жолдас етип алыўға.
Тағы қыздым төрткүлши бир сулыўға.
Қоңыратлы қыз бенен де таныстым.
Үшеуи де қайыл жолдас болыўға.

Сөйтип маған кеўиллери бурылды,
Билмес олар бөлек-бөлек сырымды.
Бир қосық жаз, тап өзимниң атымнан,
Бәрине де жиберейин жырымды.

Шайыр айтты: — Билип турман шамалап,
Бул жүрегиң жүрек емес, сабалақ!
Адамшылық намысыңнан безипсең,
Қораздай-ақ көрингенди қуўалап!

1956-жыл.

АЛЛАМУРАТ ӘЛПАЙЫМ

— Алламурад әлпайым,
— Өзи басшы иске қайым, —
Деуши еди жолдаслары,
Сырттан мақтап көрген сайын.

Қалай мақтамасын оны,
Ашыұланбас, қызбас жоны,
Ашық минез, киши пейил,
Тек «кишилеу» хызмет орны.

Исине де жаман емес,
Хеш мақтанған адам емес.
Қыйынырақ мәселеде,
Досларынан алар кеңес.

Бул минези пайда етти,
Үлкенлеу хызметке етти.
Зор столға ийе болып,
Шалқайып отыра кетти.

Ал, енди сол ўақтан баслап,
Минез өзгерди, ғоддаслап.
Түнерип шыррыя қалды,
Журттан өзін бийик услап.

Ким мин айтса изин қазды,
«Қопал ...» деп буйрыққа жазды.
Өзине жақын дос етти,
Гил жарамсақ-жағымпазды.

Алмады көптен кеңести,
Мәселени жалғыз шешти.
Ақыл айтқан досларының,
Дигирлеп қулағын тести.

Сәл нәрседен қыйтық тауып,
— Билмейсең, — деп, жала жауып.
Хәркимге бир дәпиниұши,
Болды нағыз бақырауық.

Қарауында неше адам,
Буныңша биразы — «надан».
Ойлап жүрди «өзим ғой, — деп, —
Артық туылған анадан».

Көпке жүдө зықы өтти,
Биразларды ермек етти.
Бир ұақта отырған стол,
Қәпелимде өңкип кетти!

Босанған соң үш ай ислеп,
— Ұақ, ислеппен ерси ис, — деп.
Жуұасып пуш болып қалды,
Өкинеди ернин тислеп.

Жарамсақ досларын көрсе,
Сәлемин де алмас берсе.
Қайта буны сықақ етип,
Жаманлап жүр хәр бир жерде.

1955-жыл.

СУҰҒА КЕТКЕН АДАМ

Халық аңызы

Қасына қойып қурықты,
Астына төсеп урықты,
Жулқынып аққан дәрьяға,
Жылқыман қарап тұрыпты.

Батып-шүмип қалықлап,
Деми қысып халықлап,
Хәлсиреген биреўди,
Көрип қалды анықлап..

Зуўлатып ағыс жүйриги,
Тартып Әмиў ийрими,
Мантыққан сол сорлыға,
Келди буның мийрими.

Қурал етип қурықты,
Суўға қулаш урыпты.
Қурықты белден илдирип.
Қырға қарай бурыпты.

Хәпзаматта қутқарды,
Дизеге бүкке жатқарды.
Арқасынан дүмпишлеп,
Иштеги суўын ақтарды.

Танаўынан суў атты,
Сулық болып көп жатты.
Белгили ўақыт өткен соң,
Есин жыйнап тил қатты:

— Шикарға шығып елимнен,
Зорға қалдым өлимнен
Дәрья менен тартыстың,
Қурық салып белимнен.

Мақтансын елиң, аймағың,
Әйгили ханы Хийўаның.
Әспандияр тап өзим,
Ийеси барлық дүньяның.

Аярым жоқ жанымнан.
Келеди бәри халымнан.
Керегиңше алабер,
Ғәзийнемнен, малымнан.

Изиме хәзир ересең,
Үлкен бахыт көресең.
Бүгиннен баслап Хийўаға,
Сен де үлкен төресең! —

Деп, ол өзін танытқан,
Дурыс, мине, анық хан.
Жылқышы буның атағын,
Еситип жүрген халықтан.

Жылқыман да жигерли,
Қуўанбады, түнерди.
Булттай болып минезин,
Өзгертти де жиберди.

— Байлыққа жоқ жарысым,
Хамалға болмас тарысым.
Қутқарыў — иси хәммениң,
Адамшылық ар ушын.

Ергим келмес қумартып,
Мийнетте қол қабартып.

Халық пенен дәуран сүргеним,
Ханлығыңнан мың артық.

Қызбайман дүнья алғанға,
Тилим бармас жалғанға.
Қандай бахыт табылар,
Сарайыңа барғанда?!

Қылт-қылт етип қысылмай,
Хеш кимге жәбир усынбай,
Өзиме өзим хан болып,
Жүргеним мақул усындай.

Деген ұақта бул киси,
—Надансаң сен, жылқышы,
Деп сықақлап сөз айтып,
Ханның келди күлкиси.

—Надан десең, наданман,
Бирақ, мен де адамман.
Сениң менен дос болсам,
Хәмме ушын жаманман.

Елге қөдириң қалмаған,
Ханлық бахыт болмаған.
«Қутқарды» деп, тил қатпа,
Үлкен сыйлық сол маған.

Деди, нықлап жылқышы,
Мине, мәртлик үлгиси!
— Себеп, халықтан қорқаман, —
Деп те қойды бул киси.

Қурал етип хамалды,
Белгилеме шамаңды.
Халық — тәрези, өлшеп тур,
Жақсы менен жаманды.

БИР СЫНШЫҒА

Мәнин билмей қосықтың,
Сын бериўге асықтың.
Жазыўшының жазғаны,
Мин көринди көзиңе,
Театрдың пьесасы,
Жин көринди көзиңе,
Инанбадық сөзиңе.
Бөденедей пытпытлап,
Саўысқандай шықшықлап,
Бақа дедиң түйени,
Қоян дедиң бийени,
Сабақ дедиң арқанды,
Гүбелек дедиң шортанды,
Билгир дедиң наданды,
Жақсы дедиң жаманды,
Дос көрмединің адамды,
Душпан көрдің хәттеки,
Хаял менен балаңды,
Қуўып салып үйиңнен,
Қашықлаттың араңды,
Гесиртке дедиң жыланды,
Кирпи дедиң қуланды,
Сыншыға да сын керек,
Сала берме ылаңды!

ҚӘҮЕСЕТ ТАРАТЫҰШЫЛАРҒА

Ешки мөйек туұыпты,
Ийтти қоян қуұыпты.
Қус атыпты бир мерген,
Мылтық етип уұықты.

Түйе шалбар кийипти,
Теңизге от тийипти.
Сөндирмек болып Саймамбет,
Отқа бензин қуйыпты.

Порханды жин урыпты,
Бул да қарсы турыпты.
Услап алып жинлердің,
Шойдықларын қырыпты.

Қырдың қайсар қуланы,
Шалқа түсип қулады.
Мүйизи менен жығыпты,
Кийиктің муштай ылағы.

Жаңлатып, Нөкис, Аралды,
Былтыр бир гөп тарады:
Сексеўилдің жыланы,
Бир шофёрға оралды.

Жылан сонша желикти,
Таұып жақсы көликти,
Машинаға илесип,
Нөкиске де келипти.

* * *

Ойлап көриң ақырын,
Аңлап көриң мақулын,
Ким исенсе бундайға,
Қандай деймиз ақылын?

Көбик болып көпирип,
Өгиз болып өкирип,
Лапгөй сөзи усындай,
Бәлдиў-бәри өтирик!

ӨСЕКШИЛЕР

Биреу-екеу оңаша,
Өзлеринше қурып атыр тамаша.
Шөжелердей жуғыр-жуғыр,
Ауыз-мурыны жыбыр-жыбыр,
Пышшыу-пышшыу, сыбыр-сыбыр ...
Қулақ салып: — Бул не? — десек,
Сыпсың-сыпсың ылғый өсек.

Қандай хийле, бул не төлим,
Бири — шәкирт, бири болып муғаллим,
Сөйлеседи тежеп-тежеп,
Үйретеди гезек-гезек.
Қулақ салып: — Бул не? — десек,
Сыпсың-сыпсың, ылғый өсек.

Тек өзлери — «Мәрдана»,
Тек өзлери — журттан асқан «зор дана».
Елдің «басқа батыры жоқ»,
Хеш биринің «мақулы» жоқ.
Қулақ салып: — Бул не? — десек,
Сыпсың-сыпсың, ылғый өсек.

1963-жыл.

ХӘМЕЛПАРАЗҒА

Жоқарыға жалтақладың қояндай,
Өз халқыңды тепкиледің бояндай.
Басқаны қул, өзиңди хан санайсаң,
Өңірдеги хұжжетиңнен уялмай.

Мен де жанман үйиңдеги балаңдай,
Сәлемлесем, тартынасаң хараңдай.
Қабағыңнан неге сонша қар жаўды,
Қанжарласып, кандар болған адамдай?!

Урт көмпейтип өкпелескен балаша,
Шайырды да санай берме аласа.
Көрсетеди бақадан да пәслигин,
Хәр ким өзін таўдан бийик санаса.

Бир-бирейге түсинбейди сыр уқпай,
Дослық раўаж алсын деймиз кир жуқпай.
Аға десем, зербеңди үйирип,
Болмақпысаң Айдос, Бегис, Мыржықтай.

Ағам ғой деп кетип еди ықласым,
Нақ түсиндим сыйлаўдан түк шықпасын,
Аўыр екен менменшилик кеселиң,
Қасыңдағы жолдасларға жуқпасын!

1964-жыл.

ЕНДИ ҚАРАСАМ

Ҳамал барда буўрадай,
Талтаңладың, яр-яр.
Ҳамал кетип қояндай,
Жалтаңладың, яр-яр.

Ҳамал барда самалдай,
Есип едиң яр-яр.
Қулағымды дигирлеп,
Тесип едиң, яр-яр.

Ҳамал барда «ақылды»,
Егип едиң яр-яр.
Ақыллыны «ақмақ» деп,
Сөгип едиң яр-яр.

Ҳамал сени ширентип,
Қысқан еди, яр-яр.
Менменлигиң өзиңе,
Душпан еди, яр-яр.

Ҳамалы зор бирейди,
Көптей көрдиң яр-яр.
Ҳамалы жоқ көпти сен,
Шөптей көрдиң, яр-яр.

Ҳамал кетип, самалың,
Тынып қалды яр-яр.

Өр минезиң шийшедей,
Сынып қалды, яр-яр.

Болып қалдың байлаўлы,
«Жетим ғарға» яр-яр.
Досларыңа қараўға,
Бетиң барма, яр-яр?

1954-жыл.

БАСПАСӨЗДИҢ БИР ДӨКЕЙИНЕ

*«Бери қойды алқымласа ҳәр жайда,
Шопанының мийнетинен не пайда!»*

Наўайы.

Күни-түни қабақ қатып,
Бәржай еттим халық исин.
Сермеп жибер, жаўқылдатып! —
Тасты кесер «подписаң».

Геройларым анталасып,
Күлсем, гейде жыладым.
Уйқы менен жанталасып,
Полат болды шыдамым.

Гезлескендей жаўыз бенен,
Жүрегиң ҳеш иймеген.
Буйырасаң аўыз бенен,
Мен ислеймен мий менен.

Ҳәр қатарда гүмис кийген,
Жаслығымның бар жаны.
Ҳәр бир сөзим болсын деймен—
Жүрегимнің маржаны.

Жүз қубартып, шаршап-талып,
Бетке әжим-дақ түсти.
Тас төбемнен қыраў шалып,
Шашқа таңба ақ түсти.

Сонда да бул, зор тамаша,
Жаздырмады дуўасы.
Шайырым, деп журт санаса, —
Мийнетимниң гүүасы.

Столыңды жандай сүйип,
Қәдирлеймен орныңды.
Қабағыңды тастай түйип,
Жыйырмасаң мурныңды.

Келеғойсам түсип исим,
Тергеушидей тергедиң.
Жүрегимниң өндирисин,
Топан шелли көрмедиң.

Көп шалқайдың ырасында,
Әкең соққан төриңдей.
Барған адам турар сында,
Жаңа түскен келиңдей.

Дым жалықтым келе-келе,
Тап қулыңдай бас ийип.
Бир қосыққа он қәтере,
Турып алдың қақшыйып.

Былай турсын оқыў, сыйлаў,
Көз салмадың мийнетке.
Тар минезиң жанды қыйнаў,
Басқаларды үйретпе!

Бирдем жерден қысып алдың,
Жабысқақ қурт, кенедей.
Изиме де түсип алдың,
«Көзи қызыл бөледей».

Суў сынаптай кәўпек сөзди,
Жаңбыр еттиң сыртымнан.

Болдың сонша алакөзлі,
Күлип жүріп муртыңнан.

Сонша баққан соғымды,
Мийманымнан жасырдың.
Мен баспасам солығымды,
Алшы түсти асығың.

Ендиң талай неше түрге,
Жоспарыңнан билемен.
Тәсилицди, жүрген бирге,
Досларыңнан билемен.

Көпшиликти шөптей көрдің,
Буның да бар астары.
Бир басшыны көптей көрдің,
Менсинбедиң басқаны.

Көрдим талай шатағыңды,
Жумсармадың дым хаслан.
Шыққанда да кітабымды,
«Брак» еттің билқастан.

Асқынладың бара-бара,
Көзиң жерди көрместен.
Үмитлендің жүзи қара,
Биллә, пара бермеспен.

Мийнет ушын жан аўыртпай,
Дузақ қурдың ақшаға.
Мәйек басқан қурық таўықтай,
Қулаш жайдың баспаға.

Маңлайыңнан териң ақпай,
Ебин таўып байыдың.
Шалғайыңнан хешким қақпай,
Қырдан жүрди қайығың.

Берди елим зор атағын,
Ырайымды жықпады.
Сен тәрәптен бир китабым,
Тәүир болып шықпады.

Жаманлығың болса шығар,
Қап түбинде қалмасын.
Жүрегіңди түйреп тығар,
Сөзде мениң алмасым.

Зер қәдирин зергер билер,
Баға билмес олақсаң.
Көп отырма, адам күлер,
Бул столға қонақсаң.

Көп мақалам көрди жарық, —
Деп мақтанып қоқыйма.
Гөш дегениң — шийки балық,
Адам татып, оқый ма?!

Самқал сөзиң баға көрмей,
«Наборшик»ке атасаң.
Алып-сатар саўдагердей,
Алдап кепек сатасаң.

«Күтө» менен «шекем»лердиң,
Синонимин айтып бер?
Тақыр жерден шөпшек тердиң,
Шорқақлығың айыпкер.

Сөзди қысып мыжый бермей,
Болмаспеди алмассаң?
Бердақ тилин оқып көрмей,
Көп күшенген «дилмашсаң».

Ким талантсыз ақша тапса,
Менсинбейди шайырды.

Қанға сиңген ҳарам ақша,
Намысыңнан айырды.

Болдым деме сөзге шешен,
Ғаўлап өскен талант көп.
Қораз болып ширенесең,
Хәмелиңди қанат деп.

«Нақ қолыма түсти» — деме, —
Сулайманның жүзиги».
Хәзир қырдан жүрсе кемең,
Алдыңда бар «қызығы»!

Питер исти тартып кери,
Ҳақ жанларды қысарсаң,
Бирақ, сен де бир күнлери,
Үпелектей ушарсаң!

1966-жыл, 5-февраль.

ҚОСЫҚ ХАҚЫНДА ҚОСЫҚ

Қабағы қалқып бүйректей,
Соппасы жарық түйнектей,
Жүрди биреу суўмаңлап,
Сууда жүзген үйректей.

Шайырман деп исенип,
Қөлем ушлап тисленип,
«Көркем» сөзди топлады,
Бес-алты жыл күшленип.

Айғышланды көп қағаз,
Сөзинде өттең, дәми аз.
Бирақ, күтө қылтыңлап,
Хамаллыға жағымпаз.

Әдетин журт жек көрди,
Бул хийлени өткерди.
Аға таўып, дос таўып,
Өз жумысын питкерди.

Китабы шықты жарыққа,
Мақтанды енди халыққа.
— Жазыўшыман, шайырман
Қалады атым тарийхта!

Досларым маған дым ырза,
Мынаў геллем саў турса,
Шаңыма да илеспес,
Асан, Наўрыз, Жолмырза.

Хожабек, Тәжет, Ибрайым,
Қосық жазар хәр дайым.
Шәкирт те етким келмей жүр,
Ондайлардың талайын.

Шайырлық маған жарасты,
Жазыўшы деме Бабашты.
Жумабай-ма? — әй, қойшы,
Жазыпты қурттай сауашты. —

Деп, қуўанды секирип,
Симирди шалқып өкирип.
Талантлыға мин тақты,
Жүрген жерде көпирип.

Еле де жүр қайқайып,
Ақшаға байып шалқайып.
Китабы тур дәрпенбей,
Дүканда жатып қартайып.

Барлық кітап өтеди,
Сатылып демде питеди.
Оқыўшы буның кітабын,
Көрсө де таслап кетеди.

Бир күни барса қараўға,
Кітаптың халын сораўға.
Он-онбес кітап өтипти,
Гөш, балық, насыбай ораўға.

1955-жыл.

СОНДАЙ БОЛАР ДЕППЕДИҢ...

Өзиң туқым сепкениң,
Сондай болар деппедиң?! —
— Қағып жибер жүз грамм,
Ишпесең де көп, — дедиң.

— Мынаў найсап, — жийениң,
Уқсатып бир сөк, — дедиң.
— Мынаў жаман дайың ғой,
Арқасынан теп, — дедиң...

Мийўа берип турыпты,
Нәлшесинен еккениң.
Жастан солай үйретсең,
Кереги не өкпениң?!

1965-жыл.

НАҰҚАСЫ СОНДАЙ

Ишиң жанған жалындай,
Дийдарың қыс суп-сууық.
Әдетіңнен арымай,
Шаршады Сәнем кир жууып.

Жасыңнан сүйіп алғаның,
Тегинликте жылай ма?!
Азанда кийген шалбарың,
Батады күнде ылайға.

Минезіңе қарасам,
Уқсамайсаң басқаға.
Күнде сатып аласаң,
Аұрыуыңды ақшаға.

Перзентлериң өзиңнен,
Дүркіресип қашады.
Жудырықтай езилген,
Шыдай берсин қашанғы?!

Үйінди сыран қыс еттің,
Гүл көгермес сууықта.
Наұқасы сондай Есеттің,
Жазылар ма жууықта?!

БИР ДУКАНШЫ ЖӨНИНДЕ

Бир күни дүкөнға бардым,
Бир қуты консерва алдым.
Сатыўшы қолға берди,
Қабақ үйип, зорға берди.
Кирге де батқан екен,
Шаңы менен сатқан екен.
Қағазға да ораған жоқ,
Кеширим де сораған жоқ.
Қайтымы да берилмеди,
Жолдасым да еринбеди.
Көп күттик, «Қайтайық» дедим.
Жолдасым «айтайық» деди.
Еситти: «Сдача ма?» —
Деди ол жолдасыма.
Ақшаны атып урды,
Тәрезисин тартып урды.
Ақшаны жолдасым алды,
Сатыўшы өкпелеп қалды.

«Ол ким?» деп атын сорасаң,
Дүканға барып қарасаң,
Шамалы саўдаласып көр,
Өзиң де таўып аласаң.

1958-жыл.

ТӘПБЕРДИ

Көпшиликке туп-турпайы,
Ҳамаллығы әпиұайы.
Председатель ағамызға,
Таўдай бийик абырайы.

Сондай узын тили буның,
Майы толы жилигиниң.
Гилтин қолға тутып келди,
Әдебият бәлиминиң.

Бир өзинде төрт-бес Ҳамал,
Қолтығында батпан самал.
Өшиккеннен өш алыўға,
«Домалақ»шыл арза кумар.

Айтсам талай гәплер жатыр,
Жыйналыста сөзге батыр.
Қызып кетер патырақлап,
Бирақ, сөзи қотыр-қотыр.

Өзин булттай бәлент услар,
Билмедим мен, қандай күш бар?!
Аяқларын тапылдатып,
Бадабатқа сондай қуштар.

Ислериниң биразы еп,
Айта берсем, тәрийпи көп.
Аға деп, бир сыйлайғойсаң,
Қомпаңлайды, қорқыттым, деп.

Сөйтип журтқа болды араз,
Папка толы жыйрық қағаз.
Урты бәрха көмпейиңки,
Зор белсенди, хамалпараз.

Көп күшенип пайда қуғар,
Ақша ушын өли қумар.
Ебин таўып басқаның да,
Мийнетине қолын тығар.

Келтирейик мысал буған,
Бир пьесаны берди маған.
— Бастырамыз тез арада,
Аўдарып бер орысшадан, —

Дегеннен соң, еттим тайын.
— Аўдармаңа қосылайын,
Атымды да жазып жибер! —
Деди тағы, көрген сайын.

Китап болып шықты, бирақ,
Қолға услап көрсем қарап,
«Аўдардым» деп атын жазған,
Меннен гөри жоқарырақ!

Ойламапты намыс-арды,
Буған қалай қолы барды?!
Бир күн барсам жалғыз өзи,
Алған барлық гонорарды.

Хәр бир истиң орны басқа,
Мийнет етип, қалдым босқа.
Басқалардан жеўге келсе,
Мешкей екен пискен асқа.

Усындайды мөп көреді,
Айтсаң қозар хәккелиги.

— Буның уят аға! — десем,
Хәкиреңлеп төпбереди.

Кеңсесине барсам тағы,
Түнериңки қас-қабағы.
Жөн сөзге де шарт етеди,
Жарылғандай асқабағы.

Жақсы жазсаң, жақтырмайды.
Тамшы сууды ақтырмайды.
Өз құрсағы қампайғанша,
Басқаға дәм таттырмайды.

Тақырдан шөп жыйнағандай,
Күшлеп жанын қыйнағандай,
Жазғанларын татып көрсең,
Қуры кепек шайнағандай.

Япырмай, хеш тартынбастан,
Жазғанларын кимлер басқан?!
«Қызыл байрақ», «Жеңіс қауаз»
Дүканда тұр қозғалмастан.

«Литфонд»ты да алып қолға,
Дәслең өзи шықты жолға.
Сочи, Ташкент, бөрин гезди,
Нәўбет бермей басқаларға.

Тек алғанды мөп көреді,
Халтурасын өткереди.
Талантлылаў адам көрсе,
Жиннен бетер жеккөреді.

Быдым-быдым хәрекети,
Мәмилелик жоқ нийети.
Қай ұақ көрсең гөзлеўли тұр,
Жүрегиниң пистолети!

1955-жыл.

ЗЫПБЕРДИЛЕР

— «ККГИЗ»де ақша болды,
Деген хабар тарай қалды.
Мен де бардым дәмеленип,
Нәубеттің ең болып алды.

Авторлар тур топар-топар,
Пәти қайтқан неше сапар.
Бәрхә аңлып отырмасаң,
Өзлигинен бермес хабар.

Анық билдим толы касса,
Директор тек «подпись» басса,
Бухгалтерде не турыс бар,
Кассир тезден берер ақша.

Хәзир бөлинеди «қырман» —
Деп, куұанып аңлып турман.
Директоры қабақ үйип,
Сөзге жууап берди зордан.

Болды дәслеп сапарым оң,
— Бир саат күт, келерсең соң.
Бухгалтерге тапсыраман,
Алмақ болсаң жети жүз сом. —

Деген сөзге, қалдым инанып,
Бирақ, сөзден кетти тайып.
Сегиз рет қатнап сол күн,
Қайттым үйге шаршап-талып.

Ертең барсам тағы сондай.
«Дәлийли» көп, айтар жағдай.
«ККГИЗ»дің басшылары,
Өтирикке соныңдай бай!

Тап мынандай түп-дереги,
Жөн сөз айтсаң жек көреді.
Қәпелімде я бухгалтер,
Я директор зып береді.

Көп шаршайсаң ізлеп оны,
Кеңсесінде адам толы.
Бухгалтерден талап етсең,
Директордың керек «қолы».

Жүріп солай сандаласаң,
— Япырмай, — деп, таң қаласаң.
Директорды көндирсең де,
Бухгалтерден алданасаң.

Айтпас хаслан «бермеймен» деп,
Түрлі-түрлі хийлеси көп.
Жұмысыңнан қалдырады,
Ислейтуғын ұақтыңды жеп.

Биреу жүрсе аттай шауып,
Сыр билгенлер ебин тауып, —
Алып атыр, «бул не?» — десек,
Дейди бизди «бақырауық».

Дурыс жолдан кеткен тайып,
Оларға хеш емес айып.
Гейбиреулер өдетленген,
Авторларға қолын жайып.

Барсаң көрежағың усы,
Дауам етти жазы-қысы.

Қашан түүел бериледи,
Авторлардың өз хақысы?

Отырыпты бир нәхән шер,
— Ол ким десең, жәрдемши дер.
Директорға аўзын тутып:
— Ананы қой, мынаған бер, —

Деп, жасырын буйрық берер,
Еплемейге күтө шебер.
Алды менен соған барың,
Ақша керек болса егер.

Биразлардың сөзин тыңлап,
Билдик истиң аңын аңлап.
Еплеп-сеплеп «дилмаш» болып,
Алған өзи отыз мыңлап.

Көргенимди жаздым хатқа,
Урынбадық патыратқа,
Аңсат жолын билген екен,
Алған дослар, берип сотқа.

ЖАЗЫҰШЫЛАР АҰҚАМЫНДА

Жазыұшылар аұқамының баслығы Марат Нурмухаммедов басқа жұмысқа өтіп, орнына бираз ұақыт баслық сайланбай, мәкемеде хожасызлық хұким сүрип турады. Сондағы Тилеўбергеннің айтқаны:

Келгенди ким қабылдайды,
Секретарь табылмайды.
Консультантқа «отыр» десе,
Партшөлкемге бағынбайды.

Печьлерге от жағылмайды,
Қапылары жабылмайды.
Председатель болмағансоң,
Хеш ким уста шақырмайды.

Кадр деген қапылмайды,
Хәр ким келип тақылдайды.
«Сени сайлау керек» десек,
Басын ийзеп мақуллайды.

«Кәттала» хеш гәп урмайды,
Көп айтамыз «япырмайды».
Бул аұхалдан қутылар күн,
Енди қашан жақынлайды?!

1960-жыл.

ХЫЗМЕТИНЕН ҚУҰЫП ШЫҚТЫ

Ким халыққа қараса қырын,
Туұлап кетер хызмет орын.
Ақыл болсаң, алдан ойла,
Стол өңкіместен бұрын.

* * *

Көпшиликтің жыйналысы,
Жүдө қызық жыйнақ усы.
Хеш биреўди гүнасыздан,
Келмес журттың қыйнағысы.

Жақсы исти жасырмайды,
Жаман иске бас урмайды.
Халық көзинше өтириктен,
Бир-биреўге асылмайды.

Қөте айтса болар айып,
Хеш ким кетпес гөптен тайып.
Хақыйқатлық төрезисин,
Отыр хөмме алға жайып.

Баслық бираз сөйлеп бақты,
Маңлайынан терлер ақты.

Олай туулап, булай туулап,
Қасқалдақтай қанат қақты.

Дуу күлисти журттың бәри,
Хәзир буның келди ары.
Бирим-бирим сөз сөйлейди.
Колхозшының биразлары.

— Нырыққа сыймас еткен иси,
Деп, баслады талай киси.
— Шығарылсын баслық! — дейди,
Бәриниң де усынысы.

Баслық буған шоршып кетти,
Ашыу қысып дир-дир етти.
Билмедим мен, баслық неге,
Халықты сонша өкпелетти?

— Жүзи ысық, ойы харам,
Табылады бирең-сараң.
Соның бири усы баслық,
Өзлериңиз байқап қараң...

— Тахтайларды, ун-майларды,
Мотоцикл, буудайларды,
«Списать» деп «подпись» қойып,
Сатыуға да қолы барды.

— Қосаман деп мал басына,
Маллар алып ақшасына.
Тап үш есе счет жазып,
Басып келди қалтасына.

Жумысшысы, устасы да,
Ағашы да, тахтасы да —
Орталықтан, сегиз қабат,
Жай салдырды бир басына.

— Мине буның «тәрбиясы»,
Маңлай терсиз мол дүньясы.
Аўзы ашық аңқаў болса,
Уйыстырды «мәргиясы».

Сезиги бар бирпараның,
Дәреги көп масқараның.
Жағымпазлар жалбақлайды,
Аўзын басып көп жараның.

Талай қылмыс кетти суўып,
Биринен соң бири туўып.
Складшы, ферма баслық,
Тап өзине жақын жуўық.

— Кассир Сәмет жағымпазы,
Ара-тура қыз ағасы.
Минин айтсаң баслықтың тез,
Суўмаң етер «приказы».

— Гей жақсыны куўды, кешти,
Мәселени жалғыз шешти.
Басқарманың ағзалары,
— Бул қалай? — деп гүңкилдести.

Деп, дәлиллеп айта берди,
Таңланбассаң, кәйтип енди?
Жас өспирим балалығы,
Елиў жаста қайтып келди.

Айтыўға да жүдә айып,
Қайқылығы қанат жайып,
Пинҳан жайда мәслик құрды,
Талай сапар жолдан тайып, —

Деп, көпшилик айтып атыр,
Шыдайтуғын қайсы «батыр».

Фактлерди келтиргенде,
Қыйпақлады қайқы «батыр».

Ел санасы кетти артып,
Бул жүрипти кейин тартып,
Түсти сынның қақпанына,
Енди қыйын шығыў ғарғып.

Артқан менен меншик мүлки,
Дуйым журтқа болды күлки.
Сүйегине енген екен,
Бул баслықтың минез-қулқы.

Болған менен қандай мықлы,
Өз абыройын өзи жықты.
Колхозшылар жыйналыста,
Хызметинен қуып шықты.

КРИТИКАШЫЛ БАСЛЫҚ

Клубқа адам лыққа толды,
Улыўма жыйналыс болды.
Орта бойлы, томпақ киси,
Тапыр-тупыр сөйлей қалды.

Ол ким десең, баслық Ораз,
Папкасы тур, ол да буўаз.
Қурсағына толтырылған,
Қабат-қабат жыйрық қағаз.

Мине, баслық таўлап муртын,
Көмпейтеди еки уртын.
Иште билим азлаў екен,
Бирақ пардозлапты сыртын.

Үххе-уххе! — деп қояды,
Көкке өрлеп тур қыялы.
Журттан өзін бийик санап,
Тап қораздай шыррыяды.

Гейде әсте, гейде қатты,
Даўыслары шығып жатты.
Еки қолын алға сермеп,
Аяқларын тыпырлатты.

Сол сөйлеўден тоқтамай ҳеш,
Үш саат өтти, болды кеш.
Соңғы сөзи мынаў еди,
Шын айтса, ол жөнсиз емес:

— Абырайсыз болмадым мен,
Толмай қалмас план деген.
Сонда-да көп кемшилик бар,
Критика керек екен.

Өзим болсам сүттен ақпан,
Аяғына салып қақпан, —
Критиканы тусай көрмең,
Мине соны айтажақпан!

Ис жақсылансын десеңіз,
Халық тәшиуишин еслесеңіз,
Критиканы күшейтиң,
Сонда биз тез-тез өсеміз.

Үндемейсиз неше айлап,
Қоябермең тилди байлап.
Сын пикирдің азлығынан,
Ауырдым мен соны ойлап, —

Деди баслық, көрсетип «жол»,
Бираз адам көтерди қол.
Соннан кейин тоқтады да,
Муртын таулап отырды ол.

Көз жиберип тумлы-тусқа,
Өзи сөз берди бир қызға.
Хәмме тегис жалт қарасты,
Белсенди қыз Сәрбиназға.

— Итибар бермейсиз иске,
Уйқыдан турып тал түсте,
Тағы журтқа дигирлейсиз,
Мүнәсип бе өзиңізге?!

Бәри көпшиликке аян,
Излейсиз қырғауыл-қоян.

Тағы бир талабыңыз бар,
Кешке қарай болып пьян...

Бул сөз көпке тәсир етті,
Ораз баслық қорқып кетті.
Сонда-да қыз қысынбастан,
Критикасын дауам етті:

— Ферма малын саттырдыңыз,
Меншик малды арттырдыңыз.
Пәп-пәкизе жеңгей турып,
Уялмай қыз айттырдыңыз.

Бұған хәмме дуў күлисти,
Ораз баслық шоршып түсти.
Иште кеги қайнап отыр,
«Көрермен» деп, усы қызды!

Әбден шыдамады баслық,
— Мынаў сөзиң маған қаслық,
Тилиңди тарт, қарындасым,
Бул не деген жарамаслық!

Колхоз малын жегеним жоқ,
Тап соны айт дегеним жоқ.
Сен-ғой жүдә баспалаттың,
Өйтериңди билгеним жоқ.

Енди арғы жағын қазба,
Айтсаң меннен басқа аз ба?!
Қояғойшы, қарындасым,
Гәпти басқа жақтан қозға! —

Деп, ол сөзди бурмақ болды,
Қызға қарсы турмақ болды.
Тула бойы дир-дир етип,
Денесине ашыў толды.

Адамлар тағы күлисти,
Еп-ерси көрди бул исти.
Сәрбиназ айтып болған соң,
Шәмши ата сөзге киристи:

— Буның уят, баслық Ораз,
Көп пенен сен болма араз.
Әдетиңе қарағанда,
Критика еле де аз.

Кеше ғана үш-төрт малды,
Тап инің базарға салды.
Бир фермадан он бес бузаў,
«Приход»қа өтпей қалды.

Соны-да сен алмақшысаң,
Журтты тек алдамақшысаң!
Өз басыңның ғамын ойлап,
Ҳийле, тәсил салмақшысаң.

Көзин бояп болмас көптиң,
Меншикке сонша жер ектиң.
Колхоздың мөпин ойламай,
Өз пайдаңа көшип кеттиң! —

Деп, қозғады көп фактти,
Жасаған екен актти.
Қалтасынан соны алып,
— Минекей, — деп алға тутты.

Ҳеш көрмеген бундай жаза, —
Баслық болды шыжа-пыжа.
Соналаған сыйырлардай,
Тыпыршылап кетти маза.

Нурман айтты: — Баслық аға,
«Жасырмаң» — деп айттың жаңа.

Сөз өзиңе келгеннен соң,
Шыдамадың критикаға.

Қәтелик тегин жатпайды,
Бултақлағаның жақпайды.
Хәмме де жүдә саналы,
Сени ҳасла алдатпайды.

Баслық айтты: — Тилиң қышып,
Айтқан менен, хұррем ушып,
Ҳеш қорқпайман, сизлерди ким,
Өшиктирген көзин қысып ...

Мойнына алмады ҳеш бир.
Болды критика урға-ур!
Бир ўақта баслықты көрсем,
Урты көмпейип жылап тур!

Аз тарыс күшейип кетти,
Ораз көпти өкпелетти.
«Шығарылсын бул баслық» деп,
Жәмәәти қарар етти.

Оразға бул қатты тийди,
Жыйналыстан соң бас ийди.
— Енди бундай қәтеликтің,
Қасынан жүрмеспен! — дейди.

1954-жыл.

АЙТЫСЛАРДАН

1935-жыллары Мойнақ районының «Мәдели» аўылына Кәримбай Муўсаев деген жигит муғаллим болып барады. Ол хәммеге өзін шайыр етип танытқысы келеди, хәзил жазады. Әсиресе, қыз-жигитлерге сын таға береді. Соның бир қосығын аўыл Кеңесиниң хаткери Мәрпет Нәменов деген жигит аўылда аўырып жатырған жас шайыр Тилеўберген балаға (ол күнде солай аталған) алып барады. Ол Кәримбайдың сөзине қосық жазады.

КӘРИМБАЙДЫҢ СӨЗИ

Мойнақтың елине келдим,
Мәдели жерине келдим.
Теңизин, көллерин көрдим,
Егинлери де бар екен.

Теңизден сүен аўлайды,
Желқом хәм ескек таўлайды.
Көллерге тағы қатнайды,
Мал баққан шарўалар екен.

Мен бир жүрген шайыр едим,
Жоқарыдан келип едим.
Муғаллим боп сабақ берип,
Биразлары билмес екен.

Жаслары отырыспа қуар,
Қыз-жигитлер соған барар.
Үлкенлер төрде отырар,
Бизлерди сыйламас екен.

Қызлары сулыў болса да,
Берген кесени алса да,
Бир өзи аўлақ қалса да,
Айтқан тилди алмас екен.

Қызлар-жигитлер қасында,
Жеккелик келди басыма.
Мирәт жоқ ғарры-жасыңда,
Мениң кеўлим қалған екен.

«Жеткиншек» хәм «Бирлик» ели,
Марпет, Сағый, Жәдигери,
Мен бунда келгеннен бери,
Қызға таныстырған емес.

Түсиремен абырайын,
Хәмме журтқа танытайын.
Қосық жазып қатырайын,
Кимниң зорын билмес екен!

Қыз жеңгеси танымады,
Айнаханы мазақлады.
Сөйтип, маған қарамады,
Шайырды аңламас екен.

Муғаллиммен мениң өзим,
«Гәзийт»ке де шыққан сөзим.
Барлығын көрип тур көзим,
Қыз-жигити надан екен.

Шайыр болып атын жайған,
Муўса улы Кәримбайман.
Қосық жазып қорқытаман,
Шайырлықты билмес екен.

ТИЛЕҮБЕРГЕННИҢ ЖУҰАБЫ

Мен билмеймен ҳаслы-затың,
Жоқарыдан келген жигит.
Кәримбай ма ырас атың,
Бизиң журтқа күлген жигит?

Пайда жоқ көмпейген урттан,
Еситемен сени сырттан.
Тап келгендей басқа журттан,
Бизлерди жат көрмең, жигит.

Бурынғының жолын тутып,
Отырыспада қызлар күтип,
Ұақтыңда тым-тырыс кетип,
Сырттан сайып күлген жигит.

Жарамапты саған Мойнақ,
Сөзлериң бар дойнақ-дойнақ.
Жүрипсең ким менен ойнап,
Тақым салдың бирден жигит.

Көринесең сөзге батыр,
Айтқанларың қотыр-қотыр.
Гәп таппасаң тыныш отыр,
Тақырдан шөп терген жигит.

Жәдигер менен Мәрпетке,
Сағыйдулла, қызлар бетке,
Басқа да ғошшақ жигитке,
Айып тағып илген жигит.

Қайдан таптың шайырлықты,
Тутысайық болсаң мықлы.

Бизиң елат адамлықты,
Үйренбейди сеннен, жигит.

Шайыр болсаң, айтысайық,
Бир-биреўге қатысайық.
Сөздиң оғын атысайық,
Болсаң егер мерген жигит.

Анда шаўып, мында шаўып,
Хәр кимге бир жала жаўып,
«Қоясаң» деп, бир қыз таўып,
Хақың барма берген, жигит?!

Сұлыўларды саған қыйып,
Гәплессин деп қойған жыйып.
Барыўдан қабақты үйип,
Хәр муқамға дөнген жигит.

Саған пайда ойлағанда,
Түсинбейсең ойнағанға.
Өкпелепсең Айнаханға,
Пәмиң қайда, менмен жигит.

Хәр нәрсеге керек төзим,
Жатық болса айтқан сөзиң,
Қарапайым болсаң өзиң,
Орын берер төрден жигит.

Әдепсизлик — елге күлген,
Қоқаңламас халын билген.
Болғанлықтан жасың үлкен,
Қатты айтпай жүрмен, жигит.

Гәпиң аўыр ғарры, жасқа,
Өлемата хәдден аспа! —
Бизиң елге аўыз ашпа,
Деген Тилеўберген жигит.

1935-жыл.

МАЗМУНЫ

Мәспәмбеттің түси	3
Жазыўшы хәм алтын балық	5
Шернияздың дуўасы	8
Тәшимнің талабы	11
Қыз сүйген жигит	17
Шайыр хәм қайқы жигит	20
Алламурат әлпайым	21
Суўға кеткен адам	23
Бир сыншыға	26
Қәуесет таратыўшыларға	27
Өсекшилер	29
Хәмелпаразға	30
Енди қарасам	31
Баспасөздің бир дәўейине	33
Қосық хәкқында қосық	38
Сондай болар деппедиң	40
Наўқасы сондай	41
Бир дүқаншы жөнинде	42
Тәпберди	43
Зыпбердилер	46
Жазыўшылар аўқамында	49
Хызметинен қуўып шықты	50
Критикашыл баслық	54
Айтыслардан	59

ТИЛЕЎБЕРГЕН ЖУМАМУРАТОВ

ЖАЗЫҰШЫ ҲӘМ АЛТЫН БАЛЫҚ

«Билим» баспасы
Некис — 2015

Редактор *З. Өсербаева*
Художник *К. Рейгназаров*
Көрк. ред *И. Сержанов*
Тех. редактор *З. Алламуратов*
Оператор *А. Бегдуллаева*

**Лицензия: АІ №108, берилген ўақты 2008-жыл
15-июль.**

Басыўға руқсат етилди. 2.10.2015-жыл. Форматы 84x108 $\frac{1}{32}$. «Pragmatica KRKP» гарнитурасы. Офсет баспа қағазы. Офсет баспа усылында басылды. Көлеми 2,0 б.т. 3,36 шөртли б.т. 2,86 есап б.т. Нусқасы 500 дана. Баҳасы шөртнама бойынша. Буйыртпа №18.

«Билим» баспасы, 230103. Некис қаласы,
Қарақалпақстан көшеси, 9.

Электрон мәнзил: bilim.baspa.@bk.ru

«Билим» баспасында басып шығарылды.